

SKANDINAVSKI KRIMINALISTIČKI ROMAN I FILM – POPULARNI NAČIN OTKRIVANJA ISTINE*

Šeherzada Džafić

Islandski kriminalistički roman

Kriminalistički roman kao žanr u književnosti privlači sve više čita-
lačke publike, ali i autora koji se u njemu okušavaju. Pojavom kul-
turalnih studija, javilo se i zanimanje za određene književne fenomene, po-
sebno one koji zadiru u polje popularne kulture, pokazujući kako popularno
ne mora značiti i trivijalno. Dean Duda određujući ulogu kulturalnih studija,
posebno popularne kulture ističe kako "trošeći proizvode popularne kulture
u najširem smislu, publika nije pasivna konzumentska struktura koja slije-
po slijedi ideje njihovih proizvođača, nego ostvaruje neku vrstu semiotičke
demokracije, interpretira, koristi i aktivira značenja popularnih tekstova na
različite načine, iznevjeravajući inicijalnu ideologiju njihovih proizvođača"
(Duda, 2002: 44).

---

* Polazeći od činjenice da skandinavsku književnu scenu od 90-tih godina pa nadalje čine krimi-
nalistički romani, uvodni dio rada odnosi se na razvoj kriminalističkog romana u skandinavskim
zemljama, njegov prodor iz skandinavskih u ostale evropske zemlje. Unutar popularnog vala skan-
dinavskog kriminalističkog romana posebno mjesto pripada islandskom kriminalističkom roma-
nu, za čiju popularnost je zaslužan islandski autor Arnaldur Indriðason. Jesu li njegovi romani
vjerodostojni zahtjevima koje postavlja kriminalistički roman kao žanr, samo je jedno od pitanja
kojeg će se doticati ovaj rad, a koje će se pokušati osvijetliti na primjeru romana *Močvara*.

Arnaldur Indriðason¹ jedan je u nizu poznatih autora kriminalističkih romana, koji je pomogao da "islandski kriminalistički romani postanu dio ovog popularnog vala" (Nesting, 2008: 205). Samo u jednoj godini u islandskoj književnosti, pored romana Arnaldura Indriðasona, objavljeno je jedanaest novih kriminalističkih romana raznih autora, kao što su Viktor Arnar Ingólfsson, Stella Blomkvist, Evar Örn Jósepsson i Arni Thorarinsson.² Kritika i javnost su tu činjenicu okarakterisali kao prolazan fenomen, uzrokovan međunarodnim uspjehom, međutim, i sam autor najviše nagrađenih romana, Indriðason, misli da je to trajno stanje i da je "islandski krimič napokon ovdje, i on će tu ostati".³

U svome početnom stadiju razvoja (konkretno 1997. godine) islandski kriminalistički roman naišao je na poteškoće, ali i one su nestale nakon što su se počeli prevoditi s islandskog na druge jezike, nakon čega se i islandski izdavači počinju zanimati za ovu vrstu romana. Intenzivno zanimanje javlja se i kod čitatelja, tako da je val kriminalističkih romana u islandskoj književnosti počeo da raste, a taj tempo zadržao se i danas. Već, 1999. godine izlazi više od deset kriminalističkih romana. Svi oni se razlikuju po sadržaju i likovima, ali osnovni cilj je da pokažu dah i snagu islandskog pripovijedanja.⁴ Među njih idu i Indriðasonovi romani *Močvara* i *Dodir smrti*⁵ koji su u dvije godine (2002. i 2003.), primili *Nordic Crime Novel* nagradu, što je jedan od presedana u povijesti kada je u pitanju uspjeh kriminalističkih romana.⁶

1 Islandski autor kriminalističkih romana, rođen je u Reykjaviku, radio je kao novinar, a kasnije se posvetio pisanju kriminalističkih romana. Dobitnik je mnogobrojnih književnih nagrada, a njegovi romani se prevode na sve jezike u Evropi pa i šire. Trenutno živi i radi u Reykjaviku, oženjen je i ima troje djece. (Izvor: V. Helgafell, www.bokmenntirf.is, dostupno 23.12.2017.)

2 književni portal schwedenkrimi.de

3 Northern exposure, *Nicholas Wroe interviews Arnaldur Indriðason*, guardian.co.uk, BST 17. VI 2016.

4 Islandska književnost je poznata po sagama, još iz srednjeg vijeka.

5 *Dodir smrti* je drugi Indriðasonov roman, radnja je također smještena u Reykjaviku, a karakteriziraju ga različite narativne linije, kako u sadašnjosti, tako i 30-tih i 40-tih godina XX st.

6 Roman koji je u Velikoj Britaniji debitirao za nagradu *Harvill* kao novi nordijski kandidat, a 2002. godine izlazi njegova četvrta knjiga, također motivisana inspektorom Erlendurom Sveinssonom, i zaredom, dakle i 2003. osvaja nagradu. Pored nje osvojio je još *British Crimewriters Udruga Zlatni bodež*, nagradu.

Slika islandskog društva u romanima

Islandski kriminalistički romani, a posebno Indriðasonovi, donose sliku islandskog društva koje se kroz svoju prošlost borilo za nezavisnost: "s manje od tri stotine tisuća stanovnika, Islandčani su jedan od najmanjih nezavisnih naroda u međunarodnoj zajednici" (Daun i Janson, 2004:150). Ta borba utjecala je na razvoj islandske nacije, a samim time i na kulturu islandskog društva. Međutim, borba za nezavisnost nije negativno uticala na razvoj književnosti skandinavskih zemalja. Island se ističe po veoma visokoj stopi pismenosti (99,9 posto), a nordijske i skandinavske zemlje su poznate po nacijama koje puno čitaju, što je također uticalo na veliki broj autora, a samim time i veoma bogatu produkciju kriminalističkih romana u svim skandinavskim zemljama: "Islandčani čitaju puno, i sve vrste knjiga", izjavio je Arnaldur tokom intervjua za *Northern exposure*.⁷ "Oni vole dobru pisanu⁸ riječ i poeziju. Otvoreni su za nove stvari i spremni su pronalaziti nove autore. Mi smo ponosni na naše pisce, jer književnost je naš doprinos svijetu. Poznati smo po pisanju knjiga još iz 10. stoljeća s islandskim sagama. I te knjige su još uvijek naširoko popularne" (Indriðason, 2006). Iako se pišu za vrlo ograničeno recepcijsko područje islandski kriminalistički romani idu u sami vrh evropske, odnosno svjetske književne literature. Indriðason je posljednji u nizu skandinavskih pisaca trilera, pored Petera Hoega, Henning Mankella i Karin Fossum – koji je spektakularno izišao iz svoga doma na tržišta u posljednjih nekoliko godina. Za njega je Val McDermid rekao da "je opisan kao fascinantan i briljantan. Indriðason je islandski kapital".⁹

Indriðasonu je pošlo za rukom, da kroz ovaj, ali ostale kriminalističke romane dočara sliku islandskog društva, koje se za svoje mjesto u svijetu samo izborilo. Istraživanja koja je sproveo Thoroddur Bjarnason, koje donosi u članku: "Islandski nacionalni identitet u nordijskom i međunarodnom kontekstu" "ukazuju na to da je nacionalni identitet prilično jak na Islandu u usporedbi s drugim nordijskim i zapadnoeuropskim zemljama." (Daun i Janson, 2004:159)

---

7 *Northern exposure*, Nicholas Wroe interviews Arnaldur Indriðason, guardian.co.uk, BST 17. VI 2016.

8 Sam Indriðason je rekao da piše samo za Islandane, ali da je nevjerojatno uzbuđenje da se mali jezik kao islandski može tako širiti.

9 Literatura, portal schwedenkrimi.de

Roman zločina ili metafora islandskog društva

Roman *Močvara* (originalni naziv djela je *Mýrin*) ima ustaljen i nimalo neobičan početak kriminalističkog romana – sedamdesetogodišnji starac je pronađen mrtav u svom stanu. Ubistvo je počinjeno bez predumišljaja, ne postoje očiti znakovi provale, jedino oružje koje postoji je pepeljara, a jedini trag je poruka od ubice "Ja sam ON" i crno-bijela fotografija groba četvero-godišnje djevojčice. Inspektor Erlendur¹⁰ i njegova ekipa započinju istragu u kojoj, pored početnog zločina, otkrivaju neugodnu i duboko zakopanu prošlost. Izjava glavnog inspektora Erlendura na početku romana da je to samo tipično, "jadno islandsko ubojstvo" (Indriðason, 2006 : 10), sve više gubi na svojoj važnosti, jer to jadno islandsko ubistvo pretvara se u niz zločina koji su se desili u dalekoj prošlosti, koji su samo djelimično, ili nikako, rasvijetljeni.

Kroz dalju istragu Erlendur i njegov tim konačno otkrivaju priču i zločine stare čak četrdeset godina,¹¹ a jedan od tih zločina (silovanje), ima strašne posljedice i u sadašnjosti. Pored toga, tu je i slučaj studentice psihologije koja je nestala s vlastitog vjenčanja, i paralelno s istragom ubistva, teče i istraga vezana za njen nestanak. Druga istraga, kao i zločini koji su otkriveni u dalekoj prošlosti, govore o islandskom društvu odnosno pukotinama u njemu. Otvara se pitanje genetskih bolesti i skladištenja tih informacija te korištenje dijelova tijela nakon smrti. Pronađena je pornografija na ličnom kompjuteru žrtve, ali pored "žrtve" pornografija se prikazuje kao normalan dio islandskog društva. Također se prikazuje pravosuđe i policija kao dio trulog i korumpiranog društva. Kao i u svim kriminalističkim romanima, pojavljuje se inspektor. Ovdje je to Erlendur Sveinsson¹² koji će svojom intuicijom i ostalim "inspektorskim" sposobnostima otkriti i rasvijetliti sve "slučajeve".

Možda se razlog trule slike društva nalazi upravo u prošlosti za koju islandski povjesničar James Bryce kaže da je nastajala pod nepovoljnim uvje-

10 U ovome slučaju to je Erlendur Sveinsson.

11 U drugom Indriðasonovom romanu *The Silence of the Grave* također se ide u prošlost i otkriva se niz drugih zločina. Ljudi nestaju u prošlosti i ponovo se pojavljuju u sadašnjosti, najčešće iz razloga da se otkrije trenutni zločin. Da bi istraga bila uspješna, ide se daleko u prošlost.

12 Kritike se slažu u mišljenju ako vam se sviđa švedski Henning Mankell, svidjet će se i Indriðason. Na površini ova dva autora imaju mnogo toga zajedničkog, sa svojim knjigama u kojima glavne uloge pripadaju mrzovoljnim policajcima sa slomljenim brakom, disfunkcionalnom kćeri i zdravstvenim brigama.

tima: "islandsko društvo je jedinstven primjer zajednice čija je kultura i stvaralačke moći procvjetala neovisno od postojanja materijalnih uvjeta" (Byock, 1993). Inače, radnja svih Indriðasonovih kriminalističkih romana dešava se na Islandu i svi se bave društvenim i političkim pitanjima koja, oblikuju specifične lokalne rezonance: nacionalna DNA baza podataka, nasilje u obitelji, naslijeđe rata i kolonizacije, migracija iz sela u grad. Indriðason dakako uvodi naslijeđe islandske književne tradicije sage, jer u dubini većine priča je idiosinkrazijska kultura i krajolik.

Zločin u Močvari

Na samome početku romana donosi nam se slika Islanda kao mjesta koje nije poznato po zločinima, ako se i dese, to su obični zločini: "To je možda greška, uzdahnuo je Erlandur. Možda je cijeli ovaj slučaj jedna velika greška" (Indriðason, 2006 : 120). Međutim, daljom istragom i sam Erlandur postaje svjestan da to nije obično ubistvo već da se iza toga krije niz drugih zločina: "Dajte, što je to sad." Rekao je Erlendur kao da mu se više ne da slušati taj cvilež. "Istraga nas je dovela na taj put. Bilo bi čudno da ne razmotrimo znakove na koje nailazimo, otkuda god poticali. Znam da islandska ubistva nisu komplicirana, ali u ovome se sve ne poklapa, ako ubojstvo mislite pripisati pukom slučaju. Mislim da taj suludi čin nije počinjen bez razmišljanja." (Indriðason, 2006: 129)

Dalja radnja romana je tipična za kriminalistički žanr. Jedina posebnost je u tome što se pored zločina otkrivaju i neke pojedinosti iz povijesti Islanda. Gledano iz perspektive detektiva Erlendura, ali ostalih aktera, ta povijest je teška i mukotrpa. Slučajevi su zatvarani jer nisu imali dovoljnu podršku. Inspektorica Marion je pravi primjer. Ona nakon dugogodišnje istrage zaključuje da je pod raznim pritiscima, propustila jako bitan detalj, a to je mjesto gdje se desilo ubistvo koje je istraživala, a koje je vezano za slučaj u sadašnjosti: "Tako je očito da mi je svojedobno uspjelo promaći." Što to? Marion je na tren zašutjela kao da svojim riječima želi pridodati još veću važnost. "Da je močvara" (Indriðason, 2006: 137).

Početnički zločin kao da je povod odnosno motiv da se otkriju stvarni zločini, zločini koji su neminovno prethodili. Ubica je žrtva. Ubijeni Holberg je ustvari pravi zločinac. On je prije četrdeset godina, zbog nepažnje policije

i pravosuđa, oslobođen optužbe za silovanje, kasnije ubio prijatelja, pa počinio i drugo silovanje, a uz to je nastavio živjeti nemoralnim životom. Takvi postupci bit će uzroci svih kasnijih zločina. Sposobnost inspektora Erlendura i njegovih pomoćnika osvjetlit će ubistvo starca Holberga, ali i sve prethodne zločine.

Identitet inspektora Erlendura

Intuitivan Erlendur (kao i svi likovi iz cijele serije romana koji se javljaju pod njegovim imenom), inspektor je koji se razlikuje od klišeiziranih inspektora islandskih kriminalističkih romana, a opet ima osobine tipične za inspektora; on je hrabar, domišljat, razborit, 50 godina star, pušač, razveden, živi (uglavnom) sam, na skupoj, ali i skromnoj *junk* hrani. Međutim, naš početni dojam o njemu brzo se mijenja jer se u njemu otkriva i posebna osjećajnost zbog njegovog krajnje nervoznog i neobičnog odnosa prema kćerki Evi Lind.¹³ "Erlendur je čovjek s kojim treba imati samilosti? On je bio osamljen, sam sa sobom i svojim strahovima."¹⁴ Zanimljivo je da Erlendur na islandskom jeziku znači stranac. Postavlja se pitanje je li on stranac za sebe ili stranac u društvu? Indriðason je u intervju na ovo pitanje i sam odgovorio: "Mi smo svi stranci na mnogo načina i on je stranac na mnogo načina. Bio je stranac u literaturi, u prvoj objavljenoj knjizi je bio stranac. Značajno je i to što dolazi sa sela, tako da on ne voli Reykjavik i on je stranac u gradu. On je stranac u braku i stranac je za svoje dvoje djece, a ponekad čak i stranac sebi, ali zbog toga i osjećam simpatije za njega, jer je on, kao i ostatak nas, pokušao učiniti prave stvari i pokušao biti pristojan čovjek."¹⁵

Sve ove osobine, Erlendura uvrštavaju u već ustaljeni identitet inspektora krimića, a koji posebno dolazi do izražaja u njegovome odnosu prema drugim likovima.

Porodica – odnos inspektora i kćerke

Kroz sve Indriðasonove romane prikazan je Erlendurov odnos prema porodici, a kroz ovaj roman poseban akcenat stavljen je na odnos između

13 Porodični odnosi karakteristika su, ne samo islandskih, već uopće skandinavskih kriminalističkih romana.

14 Literatura portal schwedenkrimi.de, BST 17. VI 2016.

15 *Northern exposure, Nicholas Wroe interviews Arnaldur Indriðason*, guardian.co.uk, BST 17. VI 2016.

njega i kćerke Eve. Na početku romana, poruka koja je ostavljena kraj ubice, asocira Erlendura na nju: "Razmišljao je o ljudima koji napišu poruku i onda nestanu. Što bi on sam napisao na cedulju? I kome bi napisao poruku? Pala mu je na pamet njegova kći. Eva Lind. Drogirala se i nju bi zanimalo ima li on novaca. S tim u vezi bila sve nasrtljivija. Njegov se sin, Sindri Snaer, već tri puta liječio od alkoholizma." (Indriðason, 2006: 11)

Eva Lind, u ovome romanu ima dominantnu ulogu. Osjećajnu stranu kod Erlendura otkrivamo upravo kroz njegov odnos prema njoj. Svaki put kad bi se našao u nekoj bezizlaznoj situaciji on bi se sjetio Eve. Kao da ga ona nadahnjuje i pomaže mu u slučaju: "Erlendur je gledao pred sebe i mislio na Evu Lind. Što ona sad radi je li kod njega u stanu, osjetio je potrebu da popriča sa svojom kćeri. Potrebu da je zagrlji, privije se uz nju i ne pusti je dok joj ne kaže koliko mu ona znači." (Indriðason, 2006: 204)

Upravo te činjenice dozvoljavaju da Erlendur kao inspektor na momente odskoči od klišeiziranih istražiteljskih osobina. Život kakav vodi Eva je savremen, odudara od njegove svakodnevnice. Sam njen fizički izgled govori u kakvom se društvu kreće i kakvim životom živi: "Na sebi je imala izlizane traperice i crnu kožnu jaknu do struka, kratku kosu, crnu kao gavran, u desnoj su obrvi bila dva prstenčića, a s jednog uha visio joj je srebrni križ."¹⁶ (Indriðason, 2006: 13) Najviše ga je pogađala činjenica što se družila upravo s onima protiv kojih se sam Erlendur borio: "Erlendur je, skamenjen, gledao zatvorenika. Nije to bilo prvi put da je tako nešto čuo od prestupnika, ali nikada za to nije bio spreman. Nije točno znao s kim se Eva Lind družila, ali bilo je tu kriminalaca, dilera, lopova, uličarki, nasilnika. Duga lista. I sama je dolazila u sukob sa zakonom." (Indriðason, 2006: 70) A baš te osobine pridone nose da na slučaj gleda pribranije i da se tokom istrage stalno vraća i pomišlja na nju. Profil zločinca kao da ga budi i cijelo vrijeme opominje da pažnju treba posvetiti vlastitoj porodici, koju je prethodno već zamario.

Odnos između Sigurður Olija i Erlendura se svodi uglavnom na posao, i kao u svim detektivskim pričama oni su nadomjestak jedan drugome. Tako i ovdje Erlendur vodi igru, a Sigurður Oli je taj koji mu pomaže. Uz to, on posjeduje ono što Erlenduru nedostaje: "Na sebi je imao novo odijelo, bio je vi-

---

16 U drugim Indriðasonovim romanima pojavljuje se i sin, koji je opisan na sličan način i koji također vodi "problematičan" život.

sok i zgodan, s američkim papirima iz kriminalistike. Bio je obdaren svim što je Erlenduru nedostajalo, moderan i sređen." (Indriđason, 2006: 28) Izgled, a i ponašanje Sigurður Olija, ukazuje na to koliko god je moderan, toliko je Erlendur tradicionalan. Pri tome jedan drugome daju prostora da ispolje svoje osobine: "-To je bome jako računalo", rekao je Sigurður Oli i na trenutak razmislio da li da Erlenduru objasni koliko je velik i koji je tip, ali je odustao." (Indriđason, 2006: 62) Iz ovog, ali i mnogih primjera tokom romana, njihov odnos je pun poštovanja i odanosti.

Socijalna slika u Močvari

Ovaj roman ne donosi samo jezivu priču o ubistvu, već i priču o društvu,¹⁷ koja je jednako jeziva. Zbog kompleksnosti slučaja, prva žrtva silovanja, Kolbrun, ne usuđuje se prijaviti slučaj, ali i kad to čini, doživljava još veće poniženje i razočarenje:

"Nikad ženama nije lako prijaviti tu vrstu nasilja. Možeš misliti što je sve ta žena prošla, prije skoro četrdeset godina. I danas je teško to prijaviti i podići tužbu, a u ono je vrijeme to bilo sto puta teže." (Indriđason, 2006: 38)

Policajac Runar, koji je svojim ponašanjem izvršio, na neki način, drugu vrstu silovanja, psihičke prirode, nije se promijenio ni u starosti, što nam samo govori kakav je mentalitet i nemoral vladao tadašnjim islandskim društvom.¹⁸ I sam Erlendur se zgraža i cijelo vrijeme uviđa kako je ta prošlost mračna i mizerna. Nakon razgovora s penzionisanim Runarom, "Erlendur dolazi do zaključka da je nakon toga Kolbrun bila "osramočena, napadnuta i oskvrnjena." (Indriđason, 2006: 48) Erlenduru, kao i ostalim likovima "novijeg pogleda u budućnost" preostaje samo da tješi žrtve i da na neki način opravdava prethodne postupke: "Nismo svi mi kao Runar. Znam da se s vašom sestrom nije postupilo kako treba. Razgovarao sam s Runarom, to što je on učinio ne da se opravdati, ali sad se to ne može promijeniti. On je danas olupina od čovjeka i nikada mu neće postati jasno da nije ispravno postupio." (Indriđason, 2006: 51)

17 Ian Rankin je izjavio da prije posjete nekom novom gradu, trebamo pročitati kriminalistički roman i vidjeti fikciju zločina tu. Tako ćemo saznati što se događa. Detektivska priča se može koristiti na tako mnogo načina da se kaže nešto o društvu.

18 "Samo sam joj htio pokazati šta će se desiti ako nastavi s tužbom", rekao je kreštavim glasom. "Radio sam joj uslugu. Sud se takvim slučajevima samo smije." (Indriđason, 2006: 50)

Erlendura, ne samo da iznenađuje način kako se Runar ophodio prema žrtvi i kakvo mišljenje o svemu tome ima sada, već ga iznenađuje i činjenica da društvo nakon takvog ponašanja nije ništa poduzelo: "Mogu vam odmah reći, da se dalje ne gnjavite, da mi je liječnička dozvola bila oduzeta od 1969. do 1972. – Zbog te curice? – Ne, ne zbog nje, iako bi i sam taj slučaj bio sasvim dovoljan. Bilo je to zbog pijanstva i nemara. Ne bih išao u detalje ako to nije baš neophodno." Vi ste tih godina bili više manje pijani, zar ne? Više-manje. I onda su vam vratili dozvolu? Da." (Indriðason, 2006: 79)

Odgovor na ovo pitanje, Erlendur dobiva u razgovoru s Marion, gdje mu ona otkriva da je i sam vrh tog društva bio sličan i da su to veći zločini kako prema pojedincu, tako i prema društvu uopće: "Imao je nevjerovatno utjecajne prijatelje u ministarstvu. Zato je i ostao. Ja sam predlagala otpust, a dobio je opomenu." (Indriðason, 2006: 102) Još jedna pukotina u islandskom društvu je čuvanje, odnosno "skladištenje"¹⁹ organa i čuvanje podataka: "Ljudi se uzdaju u to da se podaci uneseni u bazu podataka neće razglasiti na sva zvana ili se upotrebljavati u sumnjive svrhe, ili naprosto biti ukradeni. Društvo je vrlo osjetljivo po tom pitanju, kao što vam je vjerojatno poznato, i mi smo htjeli spriječiti masovnu histeriju." (Indriðason, 2006: 213) Također, na vidjelo izlazi i nemaran odnos bolnice spram pacijenata. Liječnik otkriva da je imao nehajan odnos dok se brino o Auður, Kolbrunovoj djevojčici: "Kad je bol postala jačom, dao sam joj jači lijek protiv bolova. To je sve u magli. Nastojao sam što više toga iz tog razdoblja zaboravit. Svima se može desiti da pogriješe, i liječnicima." (Indriðason, 2006: 79)

U ovome romanu imamo i religijske elemente, koji nam daju sliku o islandskom društvu, a ti elemneti posebno su izraženi kroz lik Kolbrunove, kojoj je u najtežim trenucima u životu, preostala samo vjera. Tako je na grobu kćerkice napisala riječi: "Od strašna dušmanina život mi čuvaj"²⁰ (Indriðason, 2006: 43) A poruka koju ostavlja po samoubojstvu glasi: "Poslušaj Bože. – prve riječi psalma u Bibliji." (Indriðason, 2006: 58) Prvi stih psalma bio je zazivanje boga i Erlenduru se činilo kao da čuje tihi zov te žene kroz dugi niz godina. "*Poslušaj Bože, moje žalbe glas.*" (Indriðason, 2006: 50) Iz svega navedenog vidimo da je u romanu iznešena detaljna slika islandskog društva.

---

19 U ovom romanu, naziv za ta skladišta je Špajza

20 Natpis iz 64. Davidovog psalma

To ne čudi, jer sam Indriðason smatra da je bit svega da se on izrazi na islandskom, te da što više piše o svojoj²¹ zemlji i kulturi, kako bi drugi kroz te romane lakše sve razumjeli. Je li slika društva istinita i da li je Indriðason i sam osuđuje? Na to pitanje je dao odgovor u drugom intervjuu za *Mystery scene*.²² Tu je izjavio da nije propovjednik, ali da "piše u stilu socijalnog realizma, i smatra da svaki pisac mora nešto za reći o društvu u kojem živi, u suprotnom nije neko veliko zadovoljstvo što je pisac. Socijalni realizam dolazi iz prekrasnih knjiga koje sam pročitao kao mlad čovjek, mnogo prije nego sam počeo pisati vlastite knjige. Ne znam da li je bitno je li moj opis islandskog društva istinit ili ne. To su stajališta pojedinca i mogu biti i tamna i tmurna, ali takve su moje knjige" (Indriðason, 2009).

Kriminalistički roman/film kao reprezentativni žanrovi pop-kulture

Razvoj filma u 20. stoljeću, doveo i do najveće zastupljenosti ekranizacija kriminalističkih romana. Već u 19. stoljeću *novinski bum* je doprinio većoj popularnosti ovog žanra, jer upravo on se bavio temama kriminala, a što se moglo pročitati svakodnevno u novinama. Sama distribucija papira postala je jeftinija, i to je doprinijelo bržem razvoju ovog žanra, ali mu je najveću popularnost donijela ekranizacija.²³ Arnaldur Indriðason o kinematografiji ima dvostruko mišljenje: "Prestao sam u 2001. ili 2002. s pisanjem filmske kritike da bih pisao puno radno vrijeme. Ali ja volim filmove i oni su utjecali na mene na mnogo načina, ne znam kako to opisati. Oni su utjecali na moj stil pisanja, i puno sam naučio od njih, oni pokazuju kako bismo trebali ispričati priču".

Za etablaciju islandskog filma (najčešće se radi u kooperaciji s njemačkom filmskom industrijom), najviše se veže islandska literatura, prema kojoj su snimani. Produkcijske firme (Odinn Film, Völsupa Film, Saga Film), ekranizirajući islandsku literaturu (krimi romane) su uspjele da svoju kulturu na taj način šire prezentiraju. Ovdje literatura i film nisu konkurencija, nego naprotiv, film se uglavnom bazira na literaturi, zajedno odlično egzistiraju i

21 Međutim, on piše i o drugim zemljama, npr. u njegovom romanu *Kleifarvant* jedan dio radnje odvija se u Istočnoj Njemačkoj (DDR). Inače, radnja je smještena u periodu Hladnog rata. Za tu knjigu se pripremao tako što se dobro uputio u te teme, a cilj mu je bio da piše upravo o tim odnosima Ist/Zap Njemačka, socijalizmu, špijunažama, borbi protiv kapitalizma i sl.

22 Issue No 97, 2006 (http://www.schwedenkrimi.de/arnaldur_Indriðason_interview.htm)

23 Nusser Peter, *Der Kriminalroman*, J. B. METZLER: 2009; 4. Auflage, strana 78.

nadopunjuju se. Tako se nacionalni mitovi uspijevaju umiješati i u krimi romane, koji su nekad direktno, nekad indirektno, pro/kazani u romanima, a to se onda sve uspješno ekraniziralo.²⁴ Vidimo kako su u kružnom toku kulture, film i roman odigrali bitnu ulogu. Kao žanrovi već su popularni, ali i svojim sadržajem nude elemente popularnog - kompjuterska tehnika,²⁵ engleski neologizmi, profili "moderne" djece, društvo obilježeno tradicijom, itd.

Film Jar City

Jar City je odličan kriminalistički triler, ali i daleko više od toga. Posebna vrijednost je u tome što su, kao i u romanu, prikazani najveći problemi u ljudskom životu; tajne prošlosti, obiteljske odanosti, gubitak ljudske pristojnosti. Film je stekao veliku popularnost, a za islandsku kinematografiju je veliki uspjeh što je bio nominiran za Oscara. Upravo će to postati razlogom da film postane tema na mnogim web portalima i forumima,²⁶ iz kojih se može izvući zaključak da film pored nedostataka (mnogi zamjeraju za orkestar i hor koji se pojavljuju na početku i kraju filma, dok, s druge strane, mnogi za muziku u filmu kažu da je vrhunska), ima prednosti koje nadmašuju islandsku kinematografiju dotad. Posebnu pažnju je izazvao glumac Eggert Sigurðsson, za kojeg mnogi smatraju da je ostvario odličnu ulogu glumeći Erlendura.

Naročito su film, fotografija i TV doprinijeli većoj popularnosti kriminalističke literature. "Razvojem svih vrsta umjetnosti, došlo je i do povećane distribucije kriminalističkih romana, te same njihove prezentacije u medijima, što je rezultiralo njihovom većom popularnošću, a onda i većom složenošću radnje. Kada ima više medija na raspolaganju, i nove tehnologije, autori stavljaju detektiva u jednu složeniju funkciju, s mnogo više zapleta i mogućih rješenja, te pomoćnih sredstava." (Nusser, 2009: 160-166)

"Maskiranje" inspektora, njegovi brojni identiteti, sve je to stvoreno s namjerom i u svrhu idealiziranja tog zanimanja. Jer njegov način otkrivanja

---

24 *Märkte, Medien, Vermittler; Zu interkulturellen Vernetzung von Literatur und Film, Fallstudien zur interkulturellen Vernetzung von Literatur und Film*; herausgegeben von Manfred Engelbert, Burkhard Pohl und Udo Schöning unter Mitwirkung von Beata Weinhausen; Wallstein, 2001. članak: "Nationale Mythen in internationaler Kinematographie. Isländische Filme und ihr Beitrag zur kulturellem Identitet": Heike Peetz.

25 Erlanduru se objašnjava postupak dolaska do podataka, gdje se spominju opcije, Start, All Programs, Hard disk, itd.

26 www.imbd.com (international movie database)

zlodjela je fantastičan, neuobičajen, i nešto što budi čitaočevu maštu da se zapita da li mu je možda susjed tajni detektiv. Često su načini otkrivanja zlodjela ravni naučnoj fantastici, ali ipak mogući, što povećava još više respekt čitaoca prema detektivu. U filmovima i romanima su prisutna znanja iz mnogih oblasti, od hemije, prava, fizike, biologije i sl, što čitaocu omogućuje, na neki način, i generalno obrazovanje, ali isto tako i sami dijalozi su na visokom intelektualnom nivou, što zahtjeva i povećava pažnju čitaoca.

Komparacija filma i romana

Film *Jar City* i roman *Močvara* razlikuju se u nijansama. Film počinje završnim scenama iz romana. U filmu je Erlendur obavio razgovor s Einarom, a u romanu on to radi s liječnikom. Einar se pojavljuje već kao bjegunac dok se na početku filma prikazuje islandska genetička kompanija *Iceland Genetic Research* i Einar koji razmišlja o razlogu bolesti njegove kćerke. Dalje se paralelno prikazuje slučaj kojeg vodi Erlendur, ali i Einarovo istraživanje. U romanu Einar se pojavljuje pri kraju, kada se saznaje ko je druga silovana žrtva od strane Holberga, Einarovog oca. Da zaključimo, film je na uspješan način prikazao itekako komplikovanu kompozicionu radnju romana. Tome u prilog posvjedočuju usporedne analize fabule romana s filmskim scenskim sižeom.

Ogledni zaključak

Kriminalistički roman, iako žanr kojeg stavljaju pod veo trivijalne književnosti, nudi niz vrijednosti koje je teško pronaći u tzv. visokoj književnosti. Slika društva je realnija, slobodno možemo reći bliža pravoj istini. Tako i roman *Močvara* islandskog autora Indriðasona, pored zločina i njegovog otkrivanja, donosi sliku islandskog društva (više njegovu mračnu stranu), ali i vjerno prikazuje odnos unutar porodice. Svojim romanima Indriðason je islandski kriminalistički roman doveo u sam vrh, ne samo kad je u pitanju skandinavska književnost, već i evropska. Indriðason nam je donio koliko modernog, ali i toliko tradicionalnog. U povijesti svakog naroda, pa i društva, postoje slučajevi koji nisu otkriveni, slučajevi koji mnogo govore o prošlosti tog naroda. Indriðason to potvrđuje kad kaže da piše za islandsko čitateljstvo "iz islandske perspektive". Da se vidjeti kako je razvojem moderne tehnologije došlo do raznolikog grananja ovih romana i nastanka nekih novih oblika detektivskog žanra: "usavršenijih" izvršenja krivičnih djela, radnja je složeni-

ja, počinitelji pristižu iz raznih krugova, a ne samo iz nižih slojeva društva i siromašnih obitelji. Dakle, dolazi do polarizacije likova, radnji i tema. Island nije finansijski moćna zemlja, ali je ipak uspio da distribuirao mnoge filmove. Filmovi su urađeni najčešće uz koprodukciju s njemačkim kućama i ZDF televizijom. Razlog te distribucije bio je upravo želja Islandana da prezentiraju svoju kulturu. Tako je i film *Jar City* izazvao valove kritika koje su uglavnom pozitivne. Ekranizacija je ustvari popularizirala roman baš kao što je roman preporučio film.

Roman *Močvara* je objavljen u više od 30 zemalja, a ono što možemo generalno zaključiti iz svih Indriđasonovih romana je to što u njima potencira sve što je "islandsko". Većina njegovih knjiga se bavi temom "nestanka". Ljudi nestaju u prošlosti, pa se pojave u sadašnjosti i na taj način se zadire duboko u prošlost da bi se riješio slučaj iz sadašnjosti. Druge teme koje obrađuje su ljudske, porodične tragedije i svakodnevnica života na Islandu, pa i sam smatra da piše u stilu socijalnog realizma, upravo zato jer je kroz njih sadržajno hvata i opisuje. Fabulom, strukturom i likovima roman odgovara na zahtjeve koje postavlja žanr, ali zbog dobro prikazanog odnosa među likovima, a posebno odnosa prema društvenoj stvarnosti, roman *Močvara* nadmašuje većinu objavljenih kriminalističkih romana, a sam Indriđason zaslužuje i zauzima autorski žanrovski vrh.